

YHDENVERTAISUUS
VALTUUTETTU

DISKRIMINERINGS OMBUDSMANNEN
NON-DISCRIMINATION OMBUDSMAN
OVTTAVEARDÁSAŠVUOĐAÁITTARDEADDJI

Kannanotto

1 (4)

28.4.2023

VTDno-2021-1132

HUS Aivokeskus
Hallinnollinen ylilääkäri Eila Sailas
Linjajohtaja Pekka Jylhä

HUS Psykiatria
Osastonylilääkäri Katinka Tuisku
Ylilääkäri Kaisa Kettula

HUS/648/2022

Yhdenvertaisuusvaltuutetun kannanotto liittyen HUS Sukupuoli-identiteetin tutkimuspoliklinikan toimintaan

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on itsenäinen ja riippumaton viranomainen, jonka tehtävänä on valvoa yhdenvertaisuuslain noudattamista siten, kun sanotussa laissa säädetään sekä yleisesti edistää yhdenvertaisuuden toteutumista ja ehkäistä syrjintää. Yhdenvertaisuuslain 19 § mukaan yhdenvertaisuusvaltuutettu voi antaa yleisiä suosituksia syrjinnän ehkäisemiksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi sekä antaa yksittäistapauksessa perustellun kannanoton tämän lain vastaisen menettelyn ennaltaehkäisemiseksi taikka sellaisen jatkamisen tai uusimisen estämiseksi.

Asian taustaa ja yleistä yhdenvertaisuuslaista

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on helmikuussa 2022 toimittanut HUS Sukupuoli-identiteetin tutkimuspoliklinikan ylilääkärille sekä osastonylilääkärille selvityspyynnön liittyen valtuutetun saamaan yhteydenottoon Asy ry:n AAVA-hankkeelta. Selvityspyynnössä referoitiin yhteydenotto sekä pyydettiin poliklinikkaa vastaamaan selvityspyynnössä esitettyihin kysymyksiin. Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimivalta selvityksen pyytämiseen ja

saamiseen perustuu valtuutetusta annetun lain 4 ja 5 §:iin. Selvityspyynnössä on myös kirjoitettu lyhyesti auki yhdenvertaisuuslain sisältöä siltä osin, kun se on merkityksellistä kyseisen yhteydenoton osalta. Selvityspyynnössä ei otettu kantaa siihen onko asiassa syntynyt syrjintäolettamaa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu päätyi selvittämään asiaa yleisellä tasolla koskien poliklinikan käytäntöjä. Kyse ei siis ole ollut yksittäisen henkilön kokemasta mahdollisesta syrjinnästä.

Syrjintäolettaja ei ylipäätään vaadi syntyäkseen täyttä näyttöä syrjinnästä. Olennaista on, että syrjintäolettaman synnyttyä todistustaakka kääntyy, tarkoittaen sitä, että syrjinnästä epäillyn tahon tulee pystyä kumoamaan syrjintäolettaja. Toisin sanoen välittömän syrjinnän tilanteessa esittämään, ettei kyse ole epäedullisempaan asemaan asettamisesta tai ettei syrjintäperusteella ole asiassa merkitystä taikka että esitettävissä on lakiin perustuva perus- ja ihmisoikeuksien kannalta hyväksyttävä tavoite, johon on pyritty oikeasuhtaisin keinoin. Välillisen syrjinnän kohdalla syrjintäolettaman kumoaminen edellyttää, että erilaisen kohtelun perusteena olevalla säännöllä perusteella tai käytännöllä on ollut hyväksyttävä tavoite ja keinot tavoitteen saavuttamiseksi ovat olleet asianmukaisia ja tarpeellisia.

Lisäksi tässä asiassa on viranomaisen ollessa kysymyksessä, merkityksellistä on myös se, onko viranomainen noudattanut yhdenvertaisuuslakiin sisältyvää velvollisuuttaan yhdenvertaisuuden edistämisen.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun ja yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan toimivallasta

Valtuutetulla on lain mukaan toimivalta saada viranomaiselta selvitys. Valtuutettu voi asiaa selvitettyään antaa perustellun kannanoton yhdenvertaisuuslain vastaisesta menettelyn estämiseksi. Valtuutetulla ei ole toimivaltaa määrätä viranomaista tai muutakaan tahoa lopettamaan syrjivä menettely. Tällainen toimivalta on yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnalla yksittäisen henkilön kohdalla, silloin kun henkilöä on yhdenvertaisuuslain vastaisesti syrjitty. Lautakunnan toimivalta laajenee kuluvan vuoden kesäkuussa, kun lautakunnalla tulee olemaan toimivalta käsitellä myös tiettyyn ryhmään kohdistuva syrjintää ilman yksittäistä syrjinnän uhria.

HUS:lle osoitetulla selvityspyynnöllä on ollut siis tarkoitus kartoittaa poliklinikan käytäntöjä koskien autismikirjoon kuuluvien henkilöiden hoitoa sukupuoli-identiteetin poliklinikalla erityisesti transtutkimuksissa.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu selvittää syrjintää tai muuhun yhdenvertaisuuslain vastaiseen toimintaan mahdollisesti viittaavaa toimintaa matalalla kynnyksellä. Valtuutettuun voivat olla yhteydessä niin yksittäiset syrjinnän uhrit tai heidän läheisensä, viranomaiset tai vaikka järjestöt ja yhdistykset, jotka edustavat tiettyä ihmisryhmää.

Autismikirjo vammaisuutena

Autismikirjon henkilöiden, kuten muidenkin osalta, yhdenvertaisuusvaltuutettu nojaa Suomea sitovaan YK:n vammaisyleissopimuksen vammaisuutta koskevaan määritelmään, joka ei lähde henkilön lääketieteellisesti diagnosoista. Määritelmän mukaan vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, jonka vuorovaikutus erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Myös uusi vammaispalvelulaki, joka tulee voimaan myöhemmin tänä vuonna, lähtee samasta ajatuksesta. YK:n vammaisyleissopimus, joka on suoraan sovellettavaa oikeutta Suomessa, edellyttää diagnosoikeskeisyydestä luopumista.

Arvio yhdenvertaisuuslain nojalla

Tässä nimenomaisessa asiassa on kyse hoitoon pääsystä sekä hoidon edellytyksistä silloin, kun kyse on autismikirjon henkilöstä. On totta, että lääketieteelliset seikat ohjaavat luonnollisesti hoidon sisältöä. Tämä ei kuitenkaan poista sitä, että myös terveydenhuollossa on noudatettava yhdenvertaisuuslakia eikä hoitoon pääsyssä saa noudattaa käytäntöjä tai protokollia, jotka ovat syrjiviä.

Asiassa on merkityksellistä myös yhdenvertaisuuslaissa säädetty velvollisuus tehdä kohtuullisia mukautuksia. Tarvittaessa myös hoitoon pääsyn kriteerejä tulee yksittäisen vammaisen henkilön kohdalla mukauttaa. Tämä tulee ajankohtaiseksi esimerkiksi silloin, kun HUS:n vastauksessa mainitut potilasturvallisuuden edellyttämät itsehoidolliset taidot (toiminnanohjaus ja kyky asioida hoitopaikoissa) ovat henkilöllä puutteelliset juuri vammaisuuden johdosta. Tällaisessa tilanteessa yhdenvertaisuuden turvaamiseksi tulisi varmistaa tavanomaisesta hoitokäytännöstä poikkeavalla mukautetulla tavalla se, että potilasturvallisuus sekä potilaan oikeus hoitoon voivat toteutua potilaan toiminnanohjauksessa ja asioinnissa olevista rajoitteista huolimatta. Mukautuksena voi olla esimerkiksi potilaalle sopivien kommunikaatiota tukevien apuvälineiden, avustajan tai tukipalveluiden käyttäminen hoitoprosessissa. Kohtuullisen mukautuksen epääminen on myös yhdenvertaisuuslaissa kiellettyä syrjintää.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu huomauttaa, että kategorinen autismikirjon ihmisten erilainen kohtelu transtutkimuksissa neurotyypillisiin potilaisiin verrattuna, ilman yksilöllistä harkintaa, voi olla syrjivää. Tosiasiallisen yhdenvertaisuuden toteutumiseksi on tärkeää tarkastella käytäntöjä ja toimintaa ohjaavia sääntöjä kriittisesti ja eri ihmisryhmien yhdenvertaisen kohtelun näkökulmasta. Yksilöllinen hoitopolku ei voi toteutua, mikäli

noudatetaan etukäteen määriteltyjä ehdottomia ja kategorisia sääntöjä. Seksuaaliterapian tarve tulisi valtuutetun näkemyksen mukaan arvioida yksilöllisesti ja irrallaan siitä, onko kyse neurotyypillisestä vai autismlinkirjon henkilöstä.

HUS on myös aivan viime aikoina laatinut ja jalkauttamassa toiminnallisen yhdenvertaisuussuunnitelmansa, joka on saatettu myös yhdenvertaisuusvaltuutetun tietoon. Suunnitelma edellyttää syrjinnän tunnistamista ja syrjivien rakenteiden poistamista kaikessa hoitotyössä. Valtuutettu pitää tärkeänä, että suunnitelman sisältö huomioidaan myös niissä tilanteissa, jossa neurokirjon potilas on Sukupuoli-identiteetin tutkimuspoliklinikan asiakkaana, niin että hänen yksilöllinen tilanteensa huomioidaan vammaisyleis-sopimuksen edellyttämällä tavalla. Yhdenvertaisuuden edistämiseen sisältyy myös, että syrjintäepäilyn johdosta yhteyttä ottavia asiakkaita ja tahoja kohdellaan asiallisesti ja kunnioittavasti.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu

Kristina Stenman

Ylitarkastaja

Elli Björkberg

Liitteet	Yhdenvertaisuusvaltuutetun selvityspyyntö 10.2.2022 HUS:n vastaus 4.3.2022 Asy ry:n vastaus HUS:lle
Jakelu	Asy ry / AAVA-hankkeen transtyöpaja
Tiedoksi	HUS, Yhtymähallinto Hallintoylilääkäri Veli-Matti Ulander TAYS trans-poliklinikka